

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK
LANGUAGE AND LITERATURE NAMED AFTER
ALISHER NAVOI

XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYA

«ZAMONAVIY DUNYODA SOTSILOGIYA VA AMALIY PSIXOLOGIYA MUAMMOLARI»

2024

2024-yil 1-may

Toshkent 2024

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

**«ZAMONAVIY DUNYODA SOTSIOLOGIYA
VA AMALIY PSIXOLOGIYA MUAMMOLARI»**

**(“PROBLEMS OF SOCIOLOGY AND APPLIED PSYCHOLOGY IN THE
MODERN WORLD”**

**«ПРОБЛЕМЫ СОЦИОЛОГИИ И ПРИКЛАДНОЙ ПСИХОЛОГИИ В
СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»**

**«MODERN DÜNYADA SOSYOLOJI VE UYGULAMALI PSIKOLOJININ
SORUNLARI»**

**«ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ӘЛЕУМЕТТАНУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ
ПСИХОЛОГИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ»)**

XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI

M A T E R I A L L A R I

**“BOOKMANY PRINT”
TOSHKENT – 2024**

Ish natijalariga ko‘ra, talabalar va universitet xodimlariga uyushgan psixologik yordamning yuqori samaradorligi to‘g‘risida xulosa chiqarish mumkin. Mutaxassislarining aralashuvi va buzg‘unchi xatti-harakatlarni qidirishni avtomatlashtirish tizimini joriy etish natijasida talabalar guruhining a‘zolariga tajovuzkor bosim bilan bir qator ziddiyatli vaziyatlar aniqlandi va bartaraf etildi. Ko‘rib chiqilayotgan psixologik xizmat modeli psixologlarning ta‘lim muhitida yuqori samarali ishlashiga misoldir

Yuqoridagilar bilan bog‘liq holda, o‘quv jarayoniga ta‘sir qiladigan psixologik muammolarga o‘z vaqtida javob berish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

birinchidan, qaratilgan dasturlarni qabul qiling fuqarolarni bezorilik, o‘quvchilarni bezorilikning salbiy oqibatlari to‘g‘risidagi xabardorligini oshirishga qaratilgan ommaviy yig‘inlar, majlislar o‘tkazish - o‘quvchilarning ta‘limiga, maktab xavfsizligiga va maktab muhitiga ta‘sir qiladi.

Ikkinchidan, ta‘lim muassasalarida psixologik xizmatlarning samarali ishlashini tartibga soluvchi, shuningdek, bezorilikka o‘xshash harakatlarni ta‘qiqlovchi normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish.

uchinchidan, barcha darajadagi ta‘lim muassasalarida psixologik xizmatlarni joriy etish, ularning vazifasi tizimli psixologik yordam ko‘rsatish, o‘quvchilar - bolalar, o‘spirinlar, yoshlar uchun psixologik sog‘lom muhitni yaratish va rivojlantirish, maslahat, ta‘lim va ta‘lim sohasida yuzaga keladigan turli muammolarni hal qilish uchun samarali dasturlar orqali amalga oshirishdir;

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Antsupov A. ya., Shipilov A. I. konfliktolog lug‘ati. 2-nashr. Spb.: Piter, 2009 yil. 526s.
2. Cynthia Lowen. BULLY: An Action Plan for Teachers, Parents, and Communities to Combat the Bullying Crisis. - Hachette Books, 2012
3. AQSh ta‘lim departamenti, sog‘liqni saqlash departamenti va boshqalarning bezorilikka qarshi veb-sayti. <https://www.stopbullying.gov/laws/key-components/index.html>

PSIXOLOGIYADA XAYOL TUSHUNCHASINING O‘RNI VA VAZIFALARI

Karimov Farxod Toshtemirovich

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

f.karimov8282@gmail.com

Hamdamova Gulsanam

O‘zbek tili ta‘limi fakulteti Amaliy psixologiya yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Hamdamova Gulsanam

Annotatsiya: ushbu maqolada psixologiyada xayol haqidagi tushuncha va nazariyalar, shu jumladan, uning tarmoqlari, yo‘nalishlari va uning asosiy vazifalarining qisqacha mazmuni yoritib berilgan.

Kalit soʻzlar: xayol va tasavvur haqida umumiy tushuncha. Xayol va tafakkurning oʻxshashligi va farqlari. Xayol va muammoli vaziyat. Xayol turlari. Xayol jarayonlari. Xayol va motivatsiya.

Abstract: this article provides a summary of concepts and theories of imagination in psychology, including its branches, directions, and main functions.

Keywords: general understanding of imagination and imagination. Similarities and differences between imagination and thinking. Imagination and problematic situation. Types of imagination. Imagination processes. Imagination and motivation.

Xayol – bu real voqelikni aks ettiruvchi taassurotlarni, qayta tuzish va shu asosda yangi taassurotlarni yaratish jarayoni. Xayol – bu obraz, tasavvur yoki gʻoya shaklidagi yangilik yaratishning psixik jarayoni.

Xayol obrazlari idrok obrazlari va xotira tasavvurlaridan ularda inson hali duch kelmaganlari aniqlanishi va shu tarkibda boʻlishi bilan farq qiladi. Bular inson koʻz oʻngida sodir boʻlmagan va boʻlishi mumkin boʻlmagan hodisalar, dalillar, voqealardir. Xayol obrazlari oʻzida sodir boʻlishi kutilgan voqea va hodisalarni tutishi mumkin. Shu bilan birga, xayollarda kashf etilgan yangilik doimo haqiqatda mavjud boʻlgan lar bilan u yoki bu darajada bogʻlangan boʻladi. Xayol obrazlari idrok obrazlariga, shuningdek, xayolda chuqur oʻzgarishlarga uchraydigan xotira tasavvurlariga ham tayanadi. Insonning individual taraqqiyoti jarayonida xayol tafakkur bilan uzviy aloqada shakllanadi. Xayol obrazlarini tuzish inson aqliy taraqqiyotining yuqori darajasidagina amalga oshishi mumkin. Koʻp hollarda xayol yangi echimni topish zaruriyati tugʻilganida, yaʼni, harakatdan oʻzib ketgan holda aks ettirish talab etilgan muammoli vaziyatda yuzaga keladi.

Xayol natijasida inson kelajakni oldindan koʻra oladi va oʻz hulq-atvorini boshqaradi, atrof-olamni ijodkorlik bilan oʻzgartiradi. Xayol – mehnat faoliyatida shakllangan psixik faollikning maxsus tarzda inson tomonidan ifodalanishi. Xayol voqelikni avvaldan aks ettirishni taʼminlaydi, bunda oʻtmishning kelajakdagi proeksiyasi hosil qilinadi. Xayol insonga vaziyatda yoʻl topishga va bevosita amaliy harakatlarning aralashuvisiz masalalarni hal etish imkonini yaratuvchi koʻrgazmali-obrazli tafakkurning asosi boʻlib xizmat qiladi. Xayol obrazlari faqat insonda mavjud boʻlgan real olam obrazlarining alohida tomonlarini qayta ishlab chiqish yoʻli bilan yaratiladi.

Xayol doimo insonning amaliy faoliyatiga yoʻnaltirilgan boʻladi. Inson biror harakatni amalga oshirishdan avval, uni qanday bajarish zarurligi va uni qanday bajarishini tasavvur qiladi. Shunday qilib, u avvaldan keyinchalik sodir boʻladigan amaliy faoliyatda ishlab chiqariladigan moddiy jism obrazini yaratadi. Xayol faoliyati inson hissiy kechinmalari va uning iroda harakatlarini tadbqiq etish bilan uzviy holda bogʻlangan.

Inson hayotida xayol qator maxsus **vazifalarni** bajaradi.

Ulardan **birinchisi** voqelikni obrazlarda ifodalash va masalalarni hal etishda ulardan foydalanish imkoniyatiga ega boʻlishdan iboratdir. Xayolning bu vazifasi tafakkur bilan bogʻliq boʻlib, unga organik tarzda kiritilgandir.

Xayolning **ikkinchi** vazifasi emotsional holatlarni boshqarishdan iborat. O‘z xayoli ko‘magida inson qisman bo‘lsada, ko‘pgina ehtiyojlarni qondirish, uning natijasida yuzaga kelgan zo‘riqishni kamaytirishga layoqatli bo‘ladi.

Uchinchi vazifasi xayolning inson bilish jarayonlari va holatlari, xususan, idrok, diqqat, xotira, nutq va hissiyotlarni ixtiyoriy boshqarishdagi ishtiroki bilan bog‘liq. Obrazlar vositasida inson idrok, xotiralar, iboralarni boshqarish imkoniga ega bo‘ladi.

To‘rtinchi vazifasi harakat ichki rejasining shakllanishi – obrazlardan foydalanib, ularni ongda bajarish layoqatidan iborat.

Beshinchi vazifasi – bu faoliyatni rejalashtirish va dasturlash, bunday dasturlarni tuzish, ularning bexatoligi, joriy qilish jarayonini baholash.

Faollik belgisi bo‘yicha xayol faol va sust xayolga bo‘linadi.

Faol xayol doimo ijodiy va shaxsiy masalani hal etishga qaratilgan, aniq amaliy faoliyatni bajarish bilan bog‘liq. Faol xayol kelajakka qaratilgan bo‘lib, vaqtdan ma‘lum daraja sifatida foydalanadi. U masala tomonidan uyg‘otiladi va yo‘naltiriladi, irodaviy sharoitlar bilan aniqlanadi va iroda nazoratiga bo‘ysunadi. Faol xayol o‘zida artistlik, ijodkorlik, tanqidiy, yaratuvchilik va antitsipatsiyaviy xayol turlarini mujassamlashtiradi. Obrazlarning mustaqilligi va haqiqiyligiga bog‘liq ravishda xayol yaratuvchi va ijodkor bo‘ladi.

Yaratuvchi xayol – bu ma‘lum inson uchun biror yangilikni so‘z orqali ta‘riflash yoki uni shartli ravishda aks ettirish (chizma, notali yozuv va boshqalar) ga tayangan holda tasavvur qilish.

Xayolning bu turi insonning turli xil faoliyatida, shu bilan birga, ta‘limda ham keng qo‘llaniladi. Xuddi shunday, yaratuvchi xayol ishchiga mehnat operatsiyalarini chizmalar bo‘yicha bajarishga yordam beradi.

Ijodiy xayol – bu yangi obrazlarni tayyor ta‘riflar yoki shartli tasvirlarga tayanmagan holda yaratish. Xayolning bu turi davomida inson mustaqil holda boshqa odamlar yoki jamiyat uchun qadrlil bo‘lgan, faoliyatning aniq o‘ziga xos mahsulotida gavdalangan yangi obraz va g‘oyalar yaratadi. Ijodiy xayol inson ijodiy faoliyati barcha turlarining tarkibiy qismi asosi bo‘lib hisoblanadi.

Antitsipatsiyaviy xayol insonning juda muhim va zarur qobiliyati – kelajakdagi voqealarni oldindan sezish, harakatlarining natijasini ko‘ra olish va boshqalar asosida yotadi. Insonning bu qobiliyatiga binoan inson “fikriy nigoh” yordamida kelajakda o‘zi, boshqa odamlar yoki atrofdagilar bilan nimalar sodir bo‘lishini ko‘ra oladi.

Sust xayol ichki, sub‘ektiv omillarga bo‘ysunadi. Bunda amaliy faoliyatdan to‘liq yoki deyarli to‘liq bo‘lgan ajralish mavjud. Bunda fantaziya hayotga tadbiq etilmagan obrazlarni yaratadi, amalga oshmaydigan yoki tadbiq etilmaydigan hulq-atvor dasturlarini rejalashtiradi. Sust xayol jarayonida qandaydir ehtiyoj yoki tilakning noreal, xayoliy qondirilishi amalga oshiriladi. Bunday xayolning materiallari sifatida obrazlar, tasavvurlar, tushuncha elementlari va tajribada to‘plangan boshqa ma‘lumotlar xizmat qiladi.

Xayol jarayonlari - Xayol jarayonlari insonning tajribasi va bilim doirasi, shuningdek o‘tmish tajribalari bilan belgilanadi.

Agglyutinatsiya – “elimlash, yopishtirish” degan ma’noni bildirib, unda turli qismlarni bitta qilib yangi obraz yaratiladi. Masalan: yalmog‘iz kampir, suv parisi, kentavr, ssfinks obrazlari va boshqalar.

Giperbolizatsiya – obrazlarni kattalashtirish yoki kichiklashtirish, shuningdek, alohida qismlarni o‘zgartirishdir. Masalan: Gulliver, liliput, Alpomish, Rustam pahlavon obrazlari kabilar.

Tizimlashtirish – o‘xshatish orqali ayrim tasavvurlarni ular orasidagi farqlarni silliqlash; tipiklashtirish - bir xil obrazlarni qaytarilishi bo‘lib, har bir davr uchun tipik bo‘lgan obrazlarni yaratish. Masalan: A.Qahhor hikoyalari («O‘g‘ri», «Bemor») A.Qodiriy («O‘tgan kunlar») romani kabilar.

Aksentlashtirish (urg‘u berish) – ayrim belgilarni ta’kidlash orqali obrazlar yaratish. Masalan: o‘rtoqlik hazillari. Aksentlashtirish badiiy adabiyotlarda juda ko‘p qo‘llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, xayol inson uchun umid manbai hisoblanadi. Xayol surmaydigan, ertangi kuni, porloq kelajagi uchun qayg‘urmaydigan, baxt haqida orzu qilmagan inson bu dunyoda topilishi qiyin. Xayol tufayli olim kashfiyotlar yaratadi, shoir she’rlar yozadi, yozuvchi hikoyalar yaratadi, rassom go‘zal va benuqson asarlar chizadi. Bularning barchasi cheksiz va rang barang xayol tufayli. Shunday ekan xayol insoniyat hayotidagi ajralmas faoliyatdir!

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘oziyev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.
2. А.Х.Югай, Н.А.Мираширова “Общая психология” – Ташкент 2014.
3. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.

УДК 378.1

ВИРТУАЛЬНАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РЕАЛЬНОСТЬ КАК ПУТЬ К СОЗНАНИЮ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Мочалова Н.Ю

ст. преподаватель кафедры ГСЭН

Нижнетагильский социально-педагогический институт(г.Нижний Тагил)

mochalova_n2008@mail.ru

Щипачев М.А

Студент

2003feret@mail.ru

Аннотация: в статье исследуются минусы и плюсы которые может нам дать виртуальная реальность и отдельно исследуется уход от реальность и смешение границ между двумя мирами.

Ключевые слова: Виртуальная реальность, реальный мир, способности, система.

Karimova M.X., Nishonboyeva M.A.

PSIXOLOGIYA FANI VA UNING INSON HAYOTIDA TUTGAN O‘RNI178

Лысенко Елена Михайловна

АКМЕОЛОГИЯ И ЕЕ РОЛЬ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ 181

Olimova Fotima Botirovna

O‘QUVCHI-YOSHLARNING PSIXOLOGIK VA MA’NAVIY-MADANIY MUHITINI YUKSALTIRISHDA MUSIQA TA’LIMI..... 185

Amirova Luiza Maratovna

O‘SMIRLAR O‘RTASIDA BULLINGGA TA’SIR ETUVCHI, IJTIMOY VA PSIXOLOGIK OMILLAR 187

To‘rayev Boboyor Bahtiyarovich, Ochilova Mohina Behzod qizi

JAMIYATDAGI SOG‘LOM PSIXOLOGIK MUHITNI YARATISH MAQSADIDA BUZG‘UNCHI XATTI-HARAKATLARNI ANIQLASH VA UNI AVTOMATLASHTIRISH TIZIMINI JORIY ETISHNING DOLZARBLIGI 191

Karimov Farxod Toshtemirovich, Hamdamova Gulsanam

PSIXOLOGIYADA XAYOL TUSHUNCHASINING O‘RNI VA VAZIFALARI... 194

Мочалова Н.Ю., Щипачев М.А.

ВИРТУАЛЬНАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РЕАЛЬНОСТЬ КАК ПУТЬ К СОЗНАНИЮ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ 197

Садыканова Раушан Ержановна., Капбасова Гульзада

Байырбалдиевна

ИССЛЕДОВАНИЕ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ЖИЗНЬЮ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА 201

III SHO‘BA:

IJTIMOY–GUMANITAR FANLARNI O‘QITISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Каримов Бахтиёр Рахманович

ПОЛИЛОГ СОЦИАЛЬНЫХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ КАК СРЕДСТВО ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА 207

Mirzayeva Barnoxon Adxamovna

IJTIMOY MUNOSABATLARDA ZO‘RAVONLIK VA UNING TURLARI 210

Xaytboyev Boburjon Xamzayevich

ZAMONAVIY JAMIYATDA FAN TEXNIKA INQILOBI KONVERGENSIYASINING IJTIMOY-FALSAFIY TAMOYILLARI 214